

פרשת השבוע – דְבָרִים

[פרק א' פסוק א' – פרק ג' פסוק כב']

את הפרשה קוראים בשבת שלפני תשעה באב – הנקראת "שבת חזון" על שם ההפטרה "חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלים": הפטרה העוסקת במצבו הרוחני הקשה של העם ערב חורבן בית ראשון. פרשת דברים פותחת את ספר דברים ומצהירה על נאומה האחרון של משה.

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִזֶּה סוּף בֵּין-פָּאָרָן וּבֵין-תְּפֵל... מֹשֶׁה כֹּתֵב אֶת סֵפֶר דְּבָרִים וּבִכְתִּיבָתוֹ לְכַאוֹרָה אֵינּוּ מַחֲדֵשׁ דָּבָר. הוּא מְסַפֵּר סִיפּוּרִים שְׂסוּפְרוּ בְּסִפְרֵי הַקּוּדְמִים לוֹ, בְּסִקְרָה מֵהִירָה שֶׁל הַהִשְׁתַּלְשָׁלוֹת הַהִיסְטוֹרִית שֶׁל הָעָם. מִסִּיפּוּרֵי הָאֲבוֹת, סִיפּוּרֵי הַנִּיסִים שֶׁחָווּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעִיקַר חוֹזֵר עַל חֻקִּים שֶׁנֶּחֱקָו. אֵלּוֹ אֵינֶם דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים, אֲלָא דְּבָרֵי מֹשֶׁה הַכּוֹתֵב מִנְקוּדַת מִבְטוֹ שְׁלוֹ.

משה בן עבדים שגדל בארץ מצרים כנסיך מצרי, מנצח בנאום זה את מורשתו. לא בפירמידות ומונומנטים פרעוניים מרשימים [כמו שראה בנעוריו], אלא באמצעות רצף של תובנות של מנהיג שאישיותו מכילה את מורשת העבדות וחינוך המלכות יחדיו. פרשת דברים מתחילה בנאום פרידה של מנהיג שלא בחר בהנהגה, אך ידע ליצור מקבוצת עבדים אומה מגובשת.

משה נואם לאומה, לאחר שהבין כי לא יזכה להיכנס אל הארץ המובטחת. הוא מספר את סיפור מסעו של העם ממבט אנושי, ומתוך ההבנה כי מסעו של העם, בדיוק כאשר מתחיל מסע הכוח – מסע הניצחון של האומה.

את נאומה הוא מתחיל בסקירת העבר מנקודה בה ניתנת הבטחת הארץ לאברהם ועד לרגע הכניסה לא"י – רגע ההגשמה. הוא מספר את סיפורה של האומה החדשה שנתגבשה, הוא מספר על יציאת מצרים, על אתגרי המדבר על קבלת חוקי התורה, על חטאי העם, על המלחמות, על הניסים, על האמונה והנאמנות לדרך. הוא נותן בנאומה לעם את המצוות וההנחיות להייעל בארץ, מפני שהאתגר האמיתי, לפי דברי משה, אינו כיבוש הארץ אלא ההישארות עליה.

משה פונה בנאומה אל הדור החדש כמו היה הוא הדור שייצא ממצרים. הוא דורש בנאומה הבטחה ש–"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". בנאומה משה יודע כי נושאים הם איתם את הזיכרון של העבדות [בדומה לדור שני לשואה] אך הם גם אלו אשר חווים את חווית

הכוח ומתכוננים לכבוש את הארץ המובטחת. ולשלוט באדמתה. דאגתו של משה, כיצד יצלה הדור הזה [והדורות הבאים אחריו] את המעבר מחוויית ה"עבד" לחוויית "בן חורין", מעבדות – לחרות, ולשליטה, מבלי לחטוא בחטא היוהרה הגלום במעבר מחולשה לעוצמה. לכן הנאום שנושא משה הגדוש ברעיונות חדשים, ניתן תוך פניה אל בני ישראל והתייחסות אליהם כאל הדור היוצא ממצרים.

משה דורש כי ישננו את החוויה הזו מפני שהוא יודע שחוויה – קשה ככל שתהיה – אם אינה משוננת, מדור לדור היא מתכלה ומתאדה ומקבלת פרספקטיבה שונה עד שהיא נעלמת ונאלמת מהזיכרון הלאומי.

משה אינו מספר את סיפור יציאת מצרים כסיפור ניסים ערטילאי אלא כסיפור מסע שמחויבים אנו דור אחר דור לזכור לחוות אותו. ויותר מכך מבקש הוא לחוות מנקודת המבט של עבד מפני שלא רק הזיכרון חשוב אלא חשובה נקודת המבט ממנה מסופר הסיפור. לכן אפשר לראות את שינויי הגרסאות עד כדי הבדלים מהותיים בין ספר דברים לספרים הקודמים לו.

זאת מפני שהתבוננות מחודשת אל העבר אינה מכוונת לשינוי העבר, אלא על מנת לעצב את העתיד.

בספרו המרתק של מיכה גודמן "הנאום האחרון של משה" הוא כותב: "כל אומה מספרת לעצמה סיפורים על העבר שלה, ובאמצעות הסיפורים המכוונים האלו היא מעצבת את אופייה הלאומי ובונה את זהותה."

בנאומו משה מזכיר שני אירועים מכוונים בדמות האומה. המעבר מעם עבדים – לבני חורין, ומבני חורין – לאומה מגובשת מאוחדת.

הוא מכוון את נאומו אל האומה החדשה המתגבשת העומדת להכיר בעוצמתה.

הוא מכוון אותה להשתמש בסיפוריה כמוטיב מאזן של מצבה הרגשי. מפני שכאשר אומה מגיעה למעמד של כוח וגדלות עליה להיזהר משכרון גבהים.

לכן אומר משה, תזכרו !!!

תזכרו את סיפורי העבדות כשאתם חווים אדנות.

תזכרו את סיפור החטא במדבר כשאתם חווים צדקנות.

עיקרה של תוכחת משה נסב סביב הפקת לקחים מאירועי העבר,

הממחישה לנו כאומה כי שפע כלכלי וחוזק בטחוני אינו ערובה להמשך קיומו הנצחי של עם ישראל בארץ ישראל ולכן כאשר נאמרת פרשת דברים בזמן תשעה באב – זמן חורבן הבית, מקבלת היא משנה תוקף.

ההיסטוריה מלמדת את אשר ראה משה. במשך הדורות ניסו לנצח ולהשמיר את העם היהודי, את המהות היהודית בשני אופנים: בכוח הזרוע והחרב, ובכוח הדת. הדבר היחיד שגרם להרס המהות של העם היהודי, למלחמות וגלות, אינם עוצמתו של עם זה או אחר אלא גבהות הלב של בני העם – ששכחו את עברם ופוררו את העם מתוכו.

לכן מטרתו העיקרית של משה שראה את פוטנציאל עתידו של העם, הוא בהקניית ההבנה כי אין הארץ מובטחת אלא בהקפדה על ההבנה הבסיסית, שהכוח אינו מאליל את בעליו וגם לא משחית – כל עוד משתמשים בו במינונים הנכונים. לכן משה חושש מחוויית ההצלחה אותה יחווה העם הנכנס לארץ ולא מהכישלון. משה מאותת לעם כי יש סכנות רבות בחולשה של עם, אך סכנות רבות יותר – בכוחו. כאן המלכוד למידת הכוח שבהגבלת הכוח, ניווט ההצלחה בין בורות עוצמתה.

משה נותן חוקים וכלים תבונתיים לדעת את הדרך לטפס בסולמות ההצלחה ולהיזהר לא לטפס בסולמות גבוהות הלב.

הנה אנחנו ערב תשעה באב, המציין את זיכרון חורבן הבית. עומדים פעם נוספת למול אומות העולם כשחוזי השחור נחתמים למול עייננו. שוב ושוב עולה השאלה האם נצליח כאומה להפנים את מסרי נאומו של משה? ההיסטוריה חוזרת על עצמה. האם נוכל הפעם בהתבוננות מחודשת אל העבר, להסיק מסקנות ולעצב את עתידנו אחרת?

האם ההיסטוריה חוזרת על עצמה?
אולי הפעם נוכל להפנים את מסרי נאומו האחרון של משה ולהבין כי עוצמתנו שלנו, הישרדותנו כעם היא באחרותנו. וכי הסכנות העומדות בפנינו, הן:

סכנת אובדן הזהות;

סכנת השכחה;

סכנת הפירוד.